

Vicent i Pere Salvà o la memòria de la Biblioteca del XIX

Romà Seguí i Francès

El segle XIX valencià va ser gloriós en el camp de la bibliografia¹. S'inaugura amb els 22 volums del *Viage literario a las iglesias de España* (1803-1852) de Jaume Villanueva, memorable recorregut per les esglésies i monestirs del País Valencià, Catalunya i les Illes, on recull els tresors dels llocs on va viatjar, i es tanca amb la *Reseña histórica en forma de diccionario de las imprentas...* (1888-1889) de José Enrique Serrano y Morales, una magnífica tipobibliografia sobre les imprentes de València, treball que a hores d'ara encara no s'ha superat. També, però, és el segle de Just-Pastor Fuster, que amb la seua *Biblioteca Valenciana...* (1827-1830) conclou la trilogia clàssica de les bio-bibliografies valencianes - la començada per Josep Rodríquez amb la *Biblioteca Valentina* (1747) i continuada per Vicent Ximeno amb *Escritores del reyno de Valencia* (1747-1749) - . I, com no, el de Pere Salvà amb el *Catálogo de la Biblioteca de Salvá*. Bon segle per a la bibliografia i per a la bibliofília, tot i que el travessen la Guerra contra el Francès, les Corts de Cadis o els Cent Mil Fills de Sant Lluís.

Vicent Salvà i Pérez, el pare, (València 1786- París 1849) i Pere Salvà i Mallén, el fill, (València 1811-1872) exemplifiquen la figura de l'editor, el llibreter i el bibliòfil del segle XIX². Tots dos patiran l'exili a Londres i París ; tots dos s'encarregaran de diferents llibreries, i en faran catàlegs comercials, editaran obres, descobriran el mercat que suposa Amèrica Llatina... I tots dos seran uns grans bibliòfils, a l'alçada d'un Brunet o d'un Gallardo.

Vicent Salvà va néixer a València, on va cursar els seus estudis. A l'any 1807, se'n va a Alcalá de Henares per opositar a una càtedra de grec. Hi va conèixer l'Antoni Puigblanch, amb el qual, i al llarg de la seua vida, tingué baralles impresionats. En començar la Guerra contra el Francès, retorna a València, i es casa amb la Josefina Mallén. Al 1809, s'associa amb el seu cunyat Pere Mallén i comença amb el comerç de la llibreria. La família Mallén sap del món del llibre: d'ella n'eixiran llibreters i enquadernadors. Vicent Salvà, d'idees liberals, introdueix la literatura i el pensament francesos, tradueix els títols, vendrà obres prohibides, i haurà d'anar-se'n a l'estranger per tal que no l'empaita la Inquisició. Tot i així, en tornar d'Itàlia i França, al 1818 és processat per la Inquisició³.

Al llarg d'aquells temps, Mallén i Salvà sembla que creen a la seua llibreria un Gabinet de Lectura, veritable videoclub de l'època. Publiquen el *Catalogue des livres consacrés a l'usage de Messieurs les abonnés, chez Mallen Salvá et Compagnie*. No porta peu d'impremta, però per la denominació de l'empresa podem calcular l'època.⁴ A aquest catàleg, hi apareixen les normes que els lectors havien d'observar per ser membres del club : 24 reals al mes, pagament per bestreta, quatre duros de dipòsit... Fins i tot es pagaven multes per tornar els llibres fora de plaç!!

Serà al trieni liberal quan Vicent Salvà és elegit diputat a Corts (1822-1823). Arriba a ser secretari de la institució, i pren part activa en molts debats. El que va succeir ho sabem tots : els Cent Mil Fills de Sant Lluís restaura la monarquia absoluta, i la família Salvà s'exilia a Londres. En arribar, hi obri la *Spanish and Classical Library*. I comença el període més productiu de la vida dels Salvà.

Hem de considerar tres factors molt importants :

1. Vicent Salvà comença a dedicar-se als seus treballs gramaticals i lexicogràfics.
2. L'exili no els fa perdre els seus lligams amb València. Al contrari, els referma.
3. Pere Salvà inicia el que esdevindrà la Biblioteca de Salvà

Pel que fa als treballs gramaticals i lexicogràfics de Vicent Salvà, només cal donar una ullada al *Catálogo de la Biblioteca de Salvá*. Del *Diccionario latino-español*, conegut com el *Valbuena*, en fa vuit edicions; de la seua *Gramática de la lengua castellana según ahora se habla*, en fa nou. A més col.labora amb Bello a *El Repertorio Americano*. (Londres : G. Shulze, 1826-1827).

Pel que fa als lligams amb València, podem parar esment en dues qüestions : les simbòliques, com ara que tota obra editada pels Salvà, a Londres o París, hi figura a la portada l'emblema de València, i les relacionades amb el català. D'aquestes darreres, n'hi han dues d'antologia. Per un costat, Vicent Salvà escriu l'any 1831 el poema *Lo Somni*, un dels precedents de la Renaixença⁵. D'altre, va intervenir a l'afer de la traducció del *Nou Testament* al català a Londres. La *English Foreign Biblic Society* volia que es fes una traducció del *Nou Testament* al català, i en demanà opinió a Vicent Salvà i a Antoni Puigblanch. Salvà proposà com a traductor al Joaquim Llorenç Villanueva i Puigblanch al Melcior Prat. Al remat, el treball ho va fer el Melcior Prat, i va suposar un enfrontament brutal entre Salvà i Puigblanch⁶.

Pel que fa a la Biblioteca, Pere Salvà inicia la col.lecció. En una carta de Vicent a Pere Salvà comenta : "Nunca olvidaré el día que me dijiste que habías rehusado 550 fr. que te habían ofrecido por el *Romacero General* de 1614, porque no querías que nos desprendiéramos de él hasta tener otro ejemplar más hermoso. Entonces te di la facultad para que escogieras los que más te agradasen entre los libros raros que teníamos para vender ; todos los recogistes y formaste con ello el primer cimiento de la colección"⁷. La història de la Biblioteca, però, mereix un capítol a part.

La història bibliogràfica i bibliofílica dels Salvà

A Londres, al 1826, Vicent Salvà hi publica el catàleg comercial de la seua llibreria sota el títol *A catalogue of spanish and portuguese books with occasional literary and bibliographical remarks*. En ella, s'hi descriuen i comenten les diferents edicions que tenen a la venda. D'aquesta obra, i segons comenta Pere Salvà, se'n penedirà tota la vida. El seu caràcter comercial li crea una contradicció amb el seu tarannà de bibliòfil: dir que una edició és bella constitueix una manera clara de desfer-se'n d'ella. Dit d'altra manera, els comentaris que es vessen a un catàleg comercial pretenen animar a la compra de l'exemplar. Ergo, les opinions es troben mediatitzades per l'interès de vendre, que no és poc !!!

Tanmateix, tot i que ells van pensar que no era un treball de bibliòfil, Brunet qualifica a aquesta obra de brillant, "tres bien fait", la qual cosa indica que la redacció no era tan dolenta com ells van expressar. I la contradicció continuarà al llarg del temps: es guanyen els diners venent i comprant, editant i distribuint, en tot tipus d'activitat que es relacione amb els llibres. Fins que el Pere li prega al seu pare que formen una biblioteca privada de rars i curiosos. Llavors el comerç canvia de nord: venen i compren, però ja no venen tot el que compren. Entre pare i fill cerquen edicions, verifiquen que els exemplars són complets, prenen notes d'altres biblioteques, tant fa que siguin públiques o privades, miren d'adquirir diversos exemplars incomplets d'un mateix títol per tal de muntar-ne un de complet, renten els llibres bruts i afegeixen paper si és menester, els relliguen amb el millor gust de l'època. El caire comercial es transmuta en investigació bibliòfila. Fins i tot discuteixen : "No me parece que V. ha formado una idea bastante justa de lo estimables que son los *Versos per lahor de S. Critofol* (...) Sin embargo no se apure V. porque haya desembolsado un cuarto, pues yo me lo he arreglado, entre la comisión que he cargado a Thorpe por los libros comprados por su cuenta y algún franquito que le he puesto de más en algún artículo comprado muy barato..."⁸ Bibliòfils i negociants !!!

D'aquell temps prové l'ex-libris de la Biblioteca dels Salvà. Francesc Almela i Vives va escriure unes planes sobre els Salvà, i les titula "Salvà, o les mans enllaçades"⁹. Ell considera, i compartisc aquesta opinió, que no només s'ha de parlar de Vicent Salvà, que en qualitat de polígraf va deixar des de estudis lexicogràfics fins a novel·les; Almela reivindica la figura de Pere, per què és ell qui origina la col·lecció, i en fa el catàleg; i a més es dona suport en la lectura de l'ex-libris que va elaborar Vicent Salvà. Tres elements cal considerar: les inicials VSP (Vicent i Pere Salvà); el símbol de les mans enllaçades, que referma el significat d'obra feta entre dos; i el lema de "Biblioteca de Salvà". L'ex-libris es configura com a imaginari familiar, com a suport simbòlic del treball conjunt.

L'ex-libris, però, es transforma en super-libris, tot donant un sentit de desvergonya a la icona que ultrapassa els límits d'allò que és raonable. Ja no cal obrir el llibre i esbrinar a qui pertany; a la coberta, i gravat amb or, el símbol identifica el propietari, i cal assumir que quan és braveja d'aquestes maneres és per què se sap que es pot fer; és a dir, si el llibre porta el super-libris de Salvà, segur que el volum és més que bo. El super-libris és una marca de qualitat.

El catàleg de la Biblioteca

Vicent Salvà mor, i deixa unes anotacions del Catàleg. Pere es deprimeix, serva els papers del pare, i no vol saber-ne res. Hauran de passar uns anys per a que reprenga l'elaboració del catàleg. En llegir les anotacions, observa que Vicent Salvà ha fet part d'un inventari de la biblioteca, i poca cosa més. Això sí, li deixa moltes notes sobre obres que ha vist o que ha tingut a les mans. Des d'eixe moment, Pere Salvà, i amb més moral que l'Alcoià, comença a crear un monument a la Bibliografia i al seu pare. Sí, des d'eixe moment, Pere pren les notes, les ordena, les reescriu, en fa de noves, unifica els criteris, intenta verificar exemplars, i es tanca a la Biblioteca. El Catàleg ho és tot, i les recerques li portaran a la realitat més cruel de totes: a la ciutat de València la tasca d'investigar és un acte d'heroïcitat. Es queixa dels fons de les biblioteques, plens de llibres religiosos i sense títols literaris, i ho pateix de debó; ell, però, continua. La seua dèria és concloure l'obra, o la memòria, dels Salvà. L'acaba, i cerca la millor impremta del País: la de Ferrer de Orga. La impressió ha de ser perfecta: han d'haver dues tintes -vermella i negra-, s'han d'incloure fascímils d'algunes portades, el joc de caracters ha de ser generós, per què pensa jugar amb la negreta, amb la cursiva, i a diferents tipus, i tot ha de conservar el segell de qualitat dels Salvà.

Per si no havia estat prou desgràcia l'elaboració del Catàleg en les condicions que li oferia València, Pere Salvà mor sense haver acabat d'imprimir l'obra. Els fills l'acaben d'editar, i heus ací el que van deixar:

Salvà i Mallén, Per e. *Catálogo de la biblioteca de Salvá*. Valencia : Imprenta de Ferrer de Orga, 1872. 2 v. XXXII, 706; 900 : il., retrats, facs. ; 24 cm. Hi ha una reimpressió, de molt bona qualitat, feta a Madrid: Ollero, 1992. També les Llibreries París-València n'han fet fascímils de seccions del *Catálogo*.

L'obra es divideix en grans matèries, dins de les quals els registres s'ordenen alfabèticament per autor. Les entrades són descripcions acurades dels títols, peus d'impremta, colofons, etc. De vegades s'acompanyen de fascímils de la portada o de les marques tipogràfiques. La selecció és magnífica, i respon a llibres escrits per autors nascuts a la península ibèrica, ja siguen impresos dins del territori, ja siguen impresos arreu del món. Inclou, per tant, obres en portugués, euskera, català o castellà. El fons literari és el més representatiu, tot i que no manquen títols científics. Els criteris de selecció s'expliquen a la introducció, la qual és d'obligada lectura per entendre el tarannà dels bibliòfils, o bibliòmans, de tots els temps.

Cada volum té índexs : el primer en porta un de títols un tant embolicat, i el segon un acumulatiu d'autors, traductors i obres anònimes. A aquest índex, també s'hi incorporen les persones que se citen a les notes¹⁰.

Ara cal fer-se la pregunta del milió: Què té el *Catálogo de la biblioteca de Salvá* que no tinguen altres bibliografies? Gallardo o Brunet havien escrit les seues bibliografies, cadascuna amb uns valors segurs, i ben segurs. Sabem que la tria dels Salvà és impecable, però de bones seleccions ja se n'havien fet unes quantes, com ara les abans esmentades. Pere Salvà va arredonar l'obra amb els comentaris, amb les notes que hi figuren. És cert que, a les anotacions, hi braveja: que si aquest és l'únic volum que existeix i només el posseïsc jo, que si el meu està en millor estat que no el de l'altre, que la meua col·lecció és la millor... i no s'enganyeu, en té per a tots: des del Gallardo fins el Fuster. Sembla que el Pere Salvà hi descarrega el seu ànim. Les descripcions són acurades, i a major glòria de la bibliofília i la Bibliografia, i és a les anotacions on desplega el seu coneixement, la seua rancúnia, la seua amabilitat. Hi són moltes: unes vegades curtes, unes altres molt extenses. La llargària dependrà de molts factors: si és un volum factici, en farà una nota de conté; si és un manuscrit, intenta de reproduir les parts més importants; si l'exemplar és únic, en reproduceix una antologia... Pere Salvà, a les notes, s'hi encabota, resumeix la seua saviesa, compara edicions, critica descripcions, nomena llibres que tenen a veure amb la matèria i que ell o el pare han vist i no en té, copia oinions d'autoritats... Cada llibre és una recerca, i cada llibre és una part de la seua vida. A les notes, hi parla del seu pare, de la nit de Sant Anton, del seu exili, dels Villanueva¹¹... El *Catálogo de la biblioteca de Salvá* és la memòria dels Salvà.

La venda de la Biblioteca

Pere, abans de morir, sospitava que els seus fills no se'n farien càrrec ni del negoci ni de la Biblioteca. En efecte, en morir els hereus decideixen vendre-la, i li l'ofereixen a l'Estat espanyol i a la Diputació de València. Totes dues institucions diuen que el preu és excessiu. Ricardo Heredia y Livermoore, comte de Benahavis, la compra per una suma força important: 150.000 pts de l'època !!! La Biblioteca se'n va a França. No cal insistir en la vergonya nacional que va suposar aquesta desfeta.

El senyor Heredia continua comprant llibres, pel que sembla amb menor fortuna que els Salvà. Al remat s'ofereix la Biblioteca per a vendre-la en pública subhasta. La secciona en lots, i publica

Catalogue de la bibliotéque de M. Ricardo Heredia, comte de Benahavis ... Paris : E. Paul, L. Huard et Guillemin, 1891-94. 4 v. illus.

Mentre que el *Catálogo de la biblioteca de Salvá* recull uns 4.000 volums, el de l'Heredia n'inventaria uns 8.000. De la redacció del catàleg, se n'encarreguen Manuel R. Zarco del Valle i M. Menéndez Pelayo. A diferència de Salvà, les notícies són més pobres, i és el que és: un catàleg de mercader. Si Pere l'hagués vist!!!

Se sap que la subhasta va ser un desastre : "Los precios que alcanzaron en la subasta estos libros, fueron ridículos, aun para aquella época : muchos de ellos se encuentran actualmente en España, en bibliotecas públicas y privadas..."¹² La Biblioteca de Salvà, que era la reunió de la millor col·lecció privada del XIX, es dispersa. Només queda la memòria del *Catálogo de la Biblioteca de Salvá*.

A un segle de la desfeta

A les acaballes del segle XX, s'han aconseguit molts guanys. El Control Bibliogràfic Universal ha estat un èxit ; les tecnologies han proporcionat un accés a la informació gairebé impensable; les

organitzacions internacionals han promocionat programes per a la conservació del patrimoni documental ; sembla que la mundialització de la informació és al costat...

I parlem de la "bibliografia científica", d'aquella que recull i informa, d'aquella que descriu i inventaria, segons uns cànons establerts, i s'oblidem que també hi ha una altra branca, tan important com l'anterior, que és la bibliografia selectiva. A les darreries del segle XX, quan Internet proporciona un accés indiscriminat a les dades, caldria plantejar-se que els criteris de selecció són necessaris, i humans, molt humans. El coneixement és selectiu. La memòria ,no cal ni comentar-ho !!!

A hores d'ara, els catalogadors indiquen en nota "de la Biblioteca de Salvà" i els bibliòfils "estiman hoy en mucho poseer un libro que lleve el super-libris de la Biblioteca de Salvà en sus tapas"¹³. Només ens resta la seua bibliografia, la seua memòria.

Notes

(1) No hi ha cap història de la Bibliografia Valenciana que siga realment d'interès. Manuel Bas Carbonell en feu una amb molt poca consistència, però és de les poques coses que es poden consultar. Vegeu la seua "Bibliografia Valenciana" dins *El llibre valencià* (València : Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1991), p. 143-165.

(2) Sobre ells s'ha escrit poc, molt poc, tot i que el *Catálogo de la Biblioteca de Salvà* figura entre les bibliografies més apreciades del XIX. Només hi ha un estudi de Carola Reig Salvà. *Vicente Salvà : un valenciano de prestigio internacional*. (València : CSIC, 1972) 344 p. Aquest treball, molt documentat, pel que fa a la utilització de l'arxiu particular de la família Salvà, pateix d'un estil literari força dubtós, i de vegades el xovinisme de l'autora deixa molt que desitjar. Curiosament, cau en una idolatria excessiva pel pare, pel Vicent, i se n'oblida del relleu que cal donar-li al Pere Salvà. Tot i així, la documentació que recull és molt bona.

(3) Un altre editor valencià de l'època, del qual se n'haurà de parlar algun dia a aquestes planes, és Mariano de Cabrerizo. Ell també es dedica a introduir literatura francesa, i també arriba a exiliar-se i fins i tot acaba a la presó. El que cal resaltar és que Cabrerizo munta una xarxa de distribució de les seues edicions que també arriba a l'Amèrica Llatina. I el que és més important, guanya diners, i molts, amb el negoci del llibre. Vegeu Francesc Almela i Vives. *El editor don Mariano de Cabrerizo*. (Madrid : CSIC, 1949). 349 p. i sobretot Mariano de Cabrerizo. *Memorias de mis vicisitudes políticas desde 1820 hasta 1836*. (València : Imp. de Mariano de Cabrerizo, 1854.) XVII, 162 p. Hi ha una reimpressió fascimil, amb una introducció del Biel Sansano a Alacant: Asociación Provincial de Libreros, 1996.

(4) Sobre els Gabinetes de Lectura a la ciutat de València al llarg del segle XIX, cal consultar els articles que sobre Salvador Fauli i Mariano de Cabrerizo apareixen a la *Reseña histórica en forma de diccionario de las imprentas que han existido en Valencia...* de José Enrique Serrano y Morales (València : Federico Doménech, 1898-1899). D'aquesta obra, la Llibreria Paris-València, en fa fascimils constantment. Francesc Almela i Vives, al seu estudi sobre Cabrerizo, en fa una relació de tots tres : Salvà, Fauli i Cabrerizo a la p. 187 i següents.

(5) Aquest poema el va escriure per a la Vicenta Bertran de Lis, una altra valenciana. Es va publicar per primera vegada com a "Una hoja de álbum". *Almanaque de "Las Provincias"*, (1946), p. 311-315. Vegeu del Manuel Jorba "Llengua i literatura 1800-1833" dins *Història de la Literatura catalana*. 1a ed. (Barcelona : Ariel, 1985). V. VII p. 66 i següents.

(6) Vegeu Carola Reig Salvà. *Op. cit.* p. 105 i següents. L'afer de la traducció del *Nou Testament* sembla que va ser prou escandalós. El Puigblanch malfiava del català de Villanueva, i sembla que es va fer una prova en la qual van haver de presentar cadascuna de les parts una traducció d'alguns pasatges de l'obra. El Melcior Prat en presentà gran part d'un Evangeli, i el Villanueva només uns fragments. Potser tingués raó Puigblanch, en relació a la qualitat del català de Villanueva, però no hem d'oblidar que Joaquim Llorenç Villanueva publicà a 1795 *De la lección de la Sagrada Escritura en lenguas vulgares*, on s'inclouen fragments en català de la *Biblia* provinents de la biblioteca de Perez Baier. La traducció de Melcior Prat fou publicada amb el títol de *Lo Nou Testament de Nostre Senyor Jesu Christ : traduït de la Vulgata Llatina en Llengua Catalana, ab presència del text original*. (Londres : Estampa de Samuel Bagster, 1832). [4], 391 p. Melcior Prat mai signà la traducció.

(7) És una carta escrita a París, el 12 de gener de 1841. La cita Carola Reig Salvà. *Op. cit.* p. 234

(8) Carta escrita per Pere Salvà, a París, el 18 de maig de 1841. La cita Carola Reig Salvà. *Op. cit.* p. 235

(9) *Ramillete de bibliòfils valencianos*. (València ; Castalia, 1950) p. 79-86. Aquesta obra és una reelaboració del seu *Pomell de Bibliòfils Valencians* (Castelló : [Societat Castellonenca de Cultura], 1929)

(10) Hauran de passar anys per a que Gabriel de Molina edite *Índice para facilitar el manejo y consulta de los Catálogos de Salvá y Heredia*. 2ª ed. (Madrid : Librería Gabriel Molina, 1913).

(11) No vullguera acabar aquest article sense parlar dels germans Villanueva. Van ser íntims amics de la família Salvà. El *Viage literario...* de Jaume Villanueva és una obra cabdal, i va ser l'inici d'altres treballs, com ara la bibliografia d'autors catalans del Fèlix Torres Amat. Joaquim Llorenç Villanueva, que compta amb una extensa bibliografia, caldria que se li recordara per dues qüestions : va ser qui assolí canviar el nom de San Felipe pel nostre benivolgut de Xàtiva, i sobretot, i crec que els bibliotecaris del País Valencià haurem de fer-li un monument, per ser el bibliotecari de la Real Academia de la Historia de Madrid que menys temps va gaudir de la seua plaça. El van nomenar, i als dies, va haver la invasió francesa, i no s'ho pensà dues vegades, i pegà a fugir.

(12) El comentari és d'un expert com el Francisco Vindel. *Los bibliófilos y sus bibliotecas*. (Madrid : s.n., 1934) p. 32.

(13) Francisco Vindel. *Loc. cit.*

↙

